

Hanna Liss (ed.)

Philology and Aesthetics

Figurative Masorah in Western European Manuscripts

In collaboration with Jonas Leipziger

Hanna Liss (ed.)

Philology and Aesthetics

European Bible manuscripts and their Masorah traditions are still a neglected field of studies and have so far been almost completely disregarded within text-critical research. This volume collects research on the Western European Masorah and addresses the question of how Ashkenazic scholars integrated the Oriental Masoretic tradition into the Western European Rabbinic lore and law. The articles address philological and art-historical topics, and present new methodological tools from the field of digital humanities for the analysis of *masora figurata*. This volume is intended to initiate a new approach to Masorah research that will shed new light on the European history of the masoretic Bible and its interpretation.

The Editor

Hanna Liss is Full Professor and Chair of the Department of Bible and Jewish Biblical Interpretation at the *Heidelberg Center for Jewish Studies and University of Heidelberg*, Germany. Her main research areas are Medieval Jewish Exegesis and Medieval Jewish Thought, Research on the Masorah in Western European Bible and Commentary Literature, Modern Jewish Bible Exegesis, and Hermeneutics. Recent book publications include *Jüdische Bibelauslegung*. Jüdische Studien 3). Tübingen: Mohr Siebeck 2020, and *Tanach. Lehrbuch der jüdischen Bibel*. Fourth edition. Winter: Heidelberg 2019.

Jonas Leipziger studied Protestant Theology and Jewish Studies in Neuendettelsau, Heidelberg, Hanover (New Haven, USA) and Jerusalem. He earned his PhD with a dissertation on reading practices in ancient Judaism (CRC 933, *University of Heidelberg*). His research interests include Second Temple Judaism, Greek Bible, and the history of reading. Recent publication: *Material Aspects of Reading in Ancient and Medieval Cultures. Materiality, Presence, and Performance* (eds. A. Krauß/J. Leipziger/F. Schücking-Jungblut; *Material Text Cultures* 26; Berlin: De Gruyter, 2020).

Philology and Aesthetics

This is a personal reading copy for the author of this published work and limited to personal use only. It is imperative to respect the publisher's repository policy and copyright restrictions (www.peterlang.com/howtoshare). Any use outside this policy and especially any commercial use is a violation of law.

Judentum und Umwelt Realms of Judaism

Herausgegeben von / Edited by
Hanna Liss & Ronny Vollandt

Wissenschaftlicher Beirat / Advisory Board:

Dr. Saskia Dönitz (Universität Frankfurt/Main)
Prof. Dr. Eva Haverkamp (LMU München)
Prof. Dr. Gianfranco Miletto (Hochschule für Jüdische Studien Heidelberg)
Prof. Dr. Gerold Necker (Universität Halle/Saale)

Band / Volume 85

PETER LANG

Hanna Liss (ed.)

Philology and Aesthetics

Figurative Masorah in Western European Manuscripts

In collaboration with Jonas Leipziger

PETER LANG

Bibliographic Information published by the Deutsche Nationalbibliothek

The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available online at <http://dnb.d-nb.de>.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

A CIP catalog record for this book has been applied for at the Library of Congress.

Published with the generous support of the German Research Foundation

Cover illustration: © MS London British Library Or. 2091 fol. 203r

ISSN 0721-3131

ISBN 978-3-631-82953-0 (Print)

E-ISBN 978-3-631-85810-3 (E-PDF)

E-ISBN 978-3-631-85811-0 (EPUB)

E-ISBN 978-3-631-85812-7 (MOBI)

DOI 10.3726/b18566

© Peter Lang GmbH

Internationaler Verlag der Wissenschaften

Berlin 2021

All rights reserved.

Peter Lang – Berlin · Bern · Bruxelles · New York ·

Oxford · Warszawa · Wien

All parts of this publication are protected by copyright. Any utilisation outside the strict limits of the copyright law, without the permission of the publisher, is forbidden and liable to prosecution. This applies in particular to reproductions, translations, microfilming, and storage and processing in electronic retrieval systems.

This publication has been peer reviewed.

www.peterlang.com

Contents

Hanna Liss

Introduction: Editorial State of the Art of the Masoretic Corpus
and Research Desiderata 7

Rainer Josef Barzen

Personal Grief Between Private and Public Space: A Micrographic
Inscription as a Historical Source (MS Vienna Cod. hebr. 16) 35

Dalia-Ruth Halperin

Micrography Mounted Falcons: An Exegetic Text and Image 59

Clemens Liedtke

“How Am I Supposed to Read This?” Challenges and
Opportunities of Medieval Western Masorah as a Digital
Scholarly Edition 103

Hanna Liss

Masorah as Counter-Crusade? The Use of Masoretic List
Material in MS London, British Library Or. 2091 131

Sara Offenberg

Illustrated Secret: Esoteric Traditions in the Micrography
Decoration of Erfurt Bible 2 (SBB MS Or. Fol. 1212) 177

Kay Joe Petzold

Rashi in the Masorah: The Figurative Masorah in Ashkenazi
Manuscripts as Parshanut 203

Hanna-Barbara Rost

The Interconnection Between Images and Texts. The Analysis
of Four Masoretic Illustrations in MS Vat. ebr. 14 and Their
Intertwined Relations 225

Sebastian Seemann

The *Okhla* Lists in MS Berlin Or. Fol. 1213 (Erfurt 3) 243

List of Figures 263

Notes on Contributors 267

Indices..... 271

    1 Manuscripts 273

    2 Authors and Names 277

    3 Hebrew Bible 281

Sebastian Seemann

Heidelberg Center for Jewish Studies

The *Okhla* Lists in MS Berlin Or. Fol. 1213 (Erfurt 3)

Abstract: *Sefer Okhla we-Okhla* is a medieval Masoretic work, which consists of different lists of rare words or of peculiarities of the text of the Hebrew Bible. The author of this work is unknown, but already in the 10th century it is mentioned by Ibn Jannah exactly under this name. To this date only two recensions of *Sefer Okhla we-Okhla* exist: MS Paris Hébreu 148 and MS Halle Yb 10. 4Q. This MSS are written in France (Tsarfat) or Germany (Ashkenaz) but do not contain any colophones, however they are dated back to 12th to 14th century. On the other side exist old masoretical bibles their *Masorah Magna* contains many lists which are part of *Sefer Okhla we-Okhla*. One of those is MS Berlin or.fol.1213 / Erfurt 3, dated approximately 1100. The paper presents the *Okhla* lists of this MS and compares some examples with MS Paris Hébreu 148 and MS Halle Yb 10. 4Q.

Keywords: *Sefer Okhla we-Okhla*, Masoretic works, Editions, Solomon Frensdorff, Hermann Hupfeld, Fernando Díaz Esteban, Bruno Ognibeni, Bible manuscripts, Erfurt 3, Description of the Manuscript, Script, Colophones, Small and Large Masorah, Linear and micrographic Masorah, Masran, Naqdan.

The beginning of modern research on Masorah is closely linked to the discovery of *Sefer Okhla we-Okhla* (Hebr. ספר אֲכֻלָּה וְאֲכֻלָּה). In 1864, Solomon Frensdorff edited a manuscript from the national library in Paris which he recognized as *Sefer Okhla we-Okhla*, the Masoretic work in question, which had been considered missing since the sixteenth century.¹ In 1867, Hermann Hupfeld discovered another manuscript “with an independent Masorah” in the University library of Halle, which turned out to be a second recension of *Sefer Okhla we-Okhla*.² Its first section was edited by

---

1 Cf. Frensdorff, Salomon: *Das Buch Ochlah W’ochlah (Massora)*. Hahn’sche Hofbuchhandlung: Hannover 1864.

2 Cf. Hupfeld, Hermann/Vilmar, Eduard: “Ueber eine bisher unbekannt gebliebene Handschrift der Masorah. Von Dr. Hermann Hupfeld: Aus dem Nachlass

we-Okhla was already mentioned by Saadia Gaon (882–942) in his grammatical work under the Hebrew title *Masoret ha-Gedolah* (מסורת הגדולה), or under the Arabic title *al-māsīrah* – *The Masorah* (אלמאסרה). Additionally, it appears under the title *al-māsīrah al-kabirah* – *The Large Masorah* (אלמאסרה אלכבירה) – in the lexicon of the Karaite David ben Abraham al-Fāsi (tenth century). Shlomo ben Yitzhaq (Rashi, 1040–1105) and his grandson Jacob ben Meïr (Rabbeinu Tam, 1100–1171) knew *Okhla we-Okhla* under the title *Masoret ha-Gedola* (מסורת הגדולה), and it was known as *Sefer Okhla we-Okhla* to grammarian and exegete David Kimḥi (Radak, 1160–1235).⁹

With respect to the manuscripts that are available to us today, one has to keep the following facts in mind. First, the two recensions of *Sefer Okhla we-Okhla* already mentioned, one from Paris and the other from Halle, are late, undated copies, probably produced between the twelfth and the fourteenth century. Second, both manuscripts are written in Ashkenazi script, which means they were copied in the Ashkenazi area. Third, the recensions even appear in distinctly different versions. *Okhla* Paris contains 374 lists, whereas *Okhla* Halle, which is divided into two sections, presents 170 lists in the first part (סימני מסורה) and 343 lists in the second (סדרה אחרונה).¹⁰ However – as scholars point out – there is one additional way to transmit the material contained in the recensions, and this is via the Large Masorah in medieval Bible manuscripts. One of these manuscripts that contain *Okhla we-Okhla* material is the aforementioned Bible manuscript “Erfurt 3,” which, according to de Lagarde, is one of the oldest Masorah codices.¹¹

1 Description of the Manuscript

Erfurt 3 is part of the “Collection Erfurt” in the Berlin State Library; its signature is MS Berlin SBB-PK Ms. Or. Fol 1213, and it has been digitized and is available online courtesy of the Berlin State Library.¹² In addition,

9 Dotan, 2007, p. 621; Bacher 1905, p. 392.

10 In fact, *Okhla* Halle contains a lot of lists that were clustered together due to a common theme or subject. If one were to count these separately, the total number of lists in the first section of *Okhla* Halle alone would amount to 319.

11 Cf. de Lagarde 1877, p. 138.

12 <https://t1p.de/1lup> (February 2018).

a description of this manuscript is available at the website *juedisches-leben.erfurt.de*.¹³ It was compiled by a student of the Free University of Berlin, Jana Binaszkiewicz, in cooperation with Annett Martini of Berlin University's Institute of Jewish Studies.

The manuscript contains the text of the Hebrew Bible without (Aramaic) Targum, though not the complete text. The Bible has been dated by researchers to about 1100; some scholars prefer a date before the twelfth century, others a date at the beginning or end of the twelfth century.¹⁴ The provenance of this Bible is disputed: according to Moriz Steinschneider, it was written by “a German hand,”¹⁵ but Paul Kahle claims that the manuscript hails from the Orient and should be attributed

---

13 <https://t1p.de/z3gz> (February 2018).

14 Michaelis, Johann Heinrich: *Dissertationem Philologico-Criticam De Codicibus Mss. Biblico-Hebraicis, Maxime Erfurtensibus. Orphanotropheum: Halle/Magdeburg 1706*, pp. 6–7; Kennicott, Benjamin: *Dissertatio generalis in Vetus Testamentum Hebraicum cum variis lectionibus ex codicibus manuscriptoris et impressis*. Typographeo Clarendoniana: Oxford 1780, p. 519; Bellermann, Johann Joachim: *De usu palaeographicae Hebraicae ad explicanda Biblia sacra*. Guil. Hennings: Halle/Erfurt 1804, p. 36; Jaraczewsky, Adolph: *Die Geschichte der Juden in Erfurt nebst Noten, Urkunden und Inschriften aufgefundenener Leichensteine*. Printed by the author: Erfurt 1868, p. 116; de Lagarde 1877, pp. 137–138; Steinschneider, Moriz: *Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Vol. 2. A. Asher & Co.: Berlin 1897, pp. 1–2; Kahle, Paul: *Masoreten des Westens*. Kohlhammer: Stuttgart 1930, pp. 54*–55*; Prijs, Joseph: “Über Ben Naftali-Bibelhandschriften und ihre paläographischen Besonderheiten.” *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 69, 1957, pp. 171–184, here: pp. 172–173; Thimme, Eva-Maria: “Die ‘Erfurter Handschriften’ in der Orientabteilung der Staatsbibliothek zu Berlin.” In: Landeshauptstadt Erfurt (ed.): *Erfurter hebräische Handschriften*. (Der Erfurter Schatz und die Alte Synagoge Erfurt 2). Bussert und Stadeler: Jena/Quedlinburg 2010, pp. 47–71; Penkower, Jordan: “The Ashkenazi Pentateuch Tradition as Reflected in the Erfurt Hebrew Bible Codices and Torah Scrolls.” In: Landeshauptstadt Erfurt/Universität Erfurt (eds.): *Zu Bild und Text im jüdisch-christlichen Kontext im Mittelalter*. (Erfurter Schriften zur jüdischen Geschichte 3). Bussert und Stadeler: Jena/Quedlinburg 2014, pp. 118–141; Cf. also <https://t1p.de/z3gz> (February 2018); Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts (IMHM), The Hebrew University Jerusalem: <https://t1p.de/4low> (February 2018).

15 Cf. Steinschneider 1897, pp. 1–2.

to the manuscript group by ben Naftali, and furthermore that the consonant text was written by two different scribes, whereas vocalization and accents were added by four different ones.¹⁶ Joseph Priejs agrees with the attribution to ben Naftali, suggests that the first scribe might hail from Italy, and rejects the assumption of Steinschneider that the handwriting of either all the script or the second scribe's points to a German origin.¹⁷ By contrast, the assessment of Binaszkiewicz and Martini, as published on the website *juedisches-leben.erfurt.de*, asserts an Ashkenazi provenance for the manuscript and concludes that the text is almost completely written in Ashkenazi square script. Unfortunately, a colophon providing information about the scribe or any additional details regarding the time or place of origin seems not to have been included with the manuscript. Only one piece of additional information can be found at the bottom of the second-to-last page (folio 459a), regarding the owner of the book and written in cursive handwriting: "This book belongs to me – Rabbi Naḥman ben Rabbi Efraim."

Both the design and content of the Masoretic material of Erfurt 3, namely the Small and the Large Masorah, have occupied researchers since de Lagarde's description of the manuscript. First, the Large Masorah was supposed to contain sizable parts of *Okhla we-Okhla*. Second, a clear distinction between Small and Large Masorah is not always possible. The Small Masorah is – as usual – arranged left and right of the columns, but its content seems to quite often be that of typical Large Masorah. These small "Masorah gedola"-lists contain a title and abbreviated information – that is, only lemmata/points of reference – but they do represent complete lists. And third, the Large Masorah of "Erfurt 3" was frequently written on all of the page's outer margins. This kind of arrangement for Large Masorah is, according to Kahle, a typical feature of the ben Naftali group.¹⁸

Díaz Esteban had planned to make use of the *Okhla we-Okhla* material from Erfurt 3 in his edition of the first section of *Okhla Halle*, but he changed his mind during his work because he regarded the Masoretic material in Erfurt 3 as often truncated and, in parts, not systematically

---

16 Cf. Kahle 1930, pp. 54*–55*.

17 Cf. Priejs 1957, pp. 172–173.

18 Cf. Kahle, Paul: *The Cairo Geniza*. Oxford University Press: London 1947, p. 76.

arranged.¹⁹ Accordingly, he only assigned minor importance to this *Okhla we-Okhla* material. However, even if the material appears truncated and not always systematically arranged, it remains *Okhla we-Okhla* material from an old codex, and it absolutely should be used as a reference point for comparisons with the extant recensions. Since Díaz Esteban did not present a detailed study explaining the degree of truncation and disorder, we can only register his statement and need not accept it.

In short, only a fraction of the Masorah of “Erfurt 3” has been investigated to date. The results of research into the Masoretic material are now ready for presentation, in particular those to do with the Large Masorah of the Book of Exodus that relate to *Okhla we-Okhla*. As a specific example, the Large Masorah of one folio will be discussed.

2 The Large Masorah in the Book of Exodus

In Erfurt 3, the book of Exodus is represented on folios 33r to 59v, which means it takes up 54 pages. The Biblical text is arranged in three columns, with the exception of the Song of the Sea in Exod 15 (folio 41v–42r), which is organized in two columns, in a way that Penkower calls a “brick pattern.” The Large Masorah is not evenly distributed over all pages of the Book of Exodus, which is also true of the whole of the manuscript. The Large Masorah is occasionally given as a micrographic picture in the shape of patterns or geometric forms: there are leaf shapes (41v), circles and triangles (41r), connected circles (42v, 46v, 49v, 50r–51v, 59r), pillars, walls, or other patterns (42r–43v, 47v, 50v, 54v). On eleven folios in the Book of Exodus, the Large Masorah also appears on the side margins; it is written over the top and bottom margins, to the left and right of the text and between the columns in several lines.

The Large Masorah in the Book of Exodus contains about 240 lists.²⁰ In addition, there are also short lists in the Small Masorah. Of the 240 lists in “Erfurt 3’s” Book of Exodus, 107 can be found in both recensions

---

19 Cf. Díaz Esteban 1975, p. XXV.

20 By comparison, the Masorah to the Book of Exodus in Codex Leningradensis, which has been edited by Gérard Weil, contains 280 lists. Cf. Weil, Gérard E.: *Masorah Gedolah Manuscrit B. 19a de Leningrad*. Vol. 1. Pontificio Istituto Biblico: Rome 1971.

of *Okhla we-Okhla*: 101 in *Okhla* Halle, of which 26 appear in the first section and 75 in the second, and 6 additional lists which appear in *Okhla* Paris only. There are also 2 lists which are represented neither in *Okhla* Paris nor in *Okhla* Halle, even though they belong to the type of *Okhla*. Lists of the *Okhla* type turn out to make up 45 % of the total material of the Large Masorah in the Book of Exodus in Erfurt 3.

In the following, we'll take a look at the Large Masorah of one specific folio in the Book of Exodus, folio 34v. Here, the Large Masorah is arranged on all four margins.

On folio 34v, the Hebrew text of Exod 3:11–4:8 is distributed across three columns, each of which contains 29 lines. In between the columns, the annotations of the Small Masorah are given. The order in which one is supposed to read the Large Masorah is: top margin, left margin, right margin, bottom margin.

As to the analysis of the text, one can observe that the Large Masorah consists of four parts; that is to say, there are four lists that can be identified with lists in *Okhla* Halle and Paris. Each of the lists starts with a title. The first and most extensive list appears in *Okhla* Halle, second section, under the number 114, and in *Okhla* Paris under the number 274. The second and third are listed in *Okhla* Halle, first section, under the number 82–83, and in *Okhla* Paris under numbers 99–100. The fourth list appears only in *Okhla* Halle, under the number 8b; it is not represented in *Okhla* Paris.

We will now focus on the first and longest part, which corresponds to list No. 114 of the second section of *Okhla* Halle and *Okhla* Paris number 274, respectively. In his edition, Ognibeni remarks that this list is represented quite differently in *Okhla* Halle and *Okhla* Paris.²¹ In *Okhla* Halle, it's divided into two parts, whereas it's contiguous in *Okhla* Paris and the order of the examples given is also different. Obviously, the editors worked differently or, as the case may be, followed different principles of organization. Hermann Hupfeld, who discovered the manuscript from Halle, claims that *Okhla* Paris is a younger compilation of the *Okhla* material than *Okhla* Halle.²²

21 Cf. Ognibeni 1995, pp. 269–273; see also Frensdorff 1864, pp. 149–150.

22 Cf. Hupfeld/Vilmar 1867, pp. 210–218, esp. pp. 217–218; See also Frensdorff's commentary to the list No. 274, Frensdorff 1864, pp. *53–54.

A comparison of the material in the Large Masorah on this folio of “Erfurt 3” and the lists *Okhla* Halle, second section, number 114 and *Okhla* Paris, number 274, respectively,²³ shows that the text in Erfurt 3 is, with respect to both structure and content, almost identical to the text of *Okhla* Halle’s list. Therefore, we will engage in a closer analysis of just these two texts.²⁴

The list has a very specific structure; it consists of two parts, or sublists, that deal with two different phenomena. The first sublist recounts a sequence of demonyms, or names of peoples, as it appears across twenty Biblical verses. The second sublist is based on the observation that sometimes, but not always, the demonyms are connected by “and,” which is done in Hebrew by setting the letter Vav in front of a word. The sublist proceeds by indicating the verses that do make use of the connecting letter Vav. The bottom line is that one needs the first sublist to understand the second. The title of the first sublist is:

“A group of two, which consist of three verses each, in which six words appear in a specific order: Canaanites, Hittites, Amorites, Perizzites, Hivites, Jebusites. 14 verses are similar to them; they all [the six words] appear in these verses, and their signs are (...).”

In other words, the Masorah points out that one can find a total of twenty verses mentioning these six names of peoples in the Hebrew Bible – six verses which contain them in one specific order, and 14 verses which do contain them but not in this order. The first sublist continues with keywords helpful for identifying the twenty verses. After these, the second sublist begins with the following title:

“And here are the signs of those of them [the words] which are connected by [the letter] *Waw* (...).”

The two texts in “Erfurt 3” and *Okhla* Halle are almost identical as to form and content. The small differences seem to be due to oversights. In “Erfurt 3,” part of the title of the second sublist and one preliminary

---

23 See how the two texts differ, cf. the Facsimile-Edition of *Okhla* Paris: Löwinger, David Samuel: *The Masora Magna to the Bible. Ochlā ve-Ochlā Codex Paris. A Limited Facsimile Edition of Codex Paris* (hebr.). Makor: Jerusalem 1978, pp. 197–200 (folio 100v–101r).

24 Cf. Appendix 1, pp. 253–255, and Appendix 2, pp. 255–260.

statement that appears in *Okbla* Halle are missing. These omissions aside, both texts give the references in the same order. The way in which the verses are indicated is also very similar, although the text of the Large Masorah in “Erfurt 3” is more extensive in many places, even though it uses a lot of abbreviations. It also employs plene writing in some instances where *Okbla* Halle does not.

The list in “Erfurt 3” leaves off after Josh 3:10, whereas *Okbla* Halle mentions additional material. First, it gives 14 examples to do with a textual phenomenon in Josh 3:10,²⁵ namely whether or not the letter *Waw* has been combined with the particle *וא*. The list in *Okbla* Halle moves on to other verses after it gives its 14 examples for Josh 3:10. The list in “Erfurt 3” mentions one more link to the last two verses it discusses, Num 13:29 and Josh 3:10. For Num 13:29, it gives the following piece of information: All demonyms that occur in this verse are combined with the letter *Waw*. This fact is not mentioned in *Okbla* Halle, but it shows up in a different form in *Okbla* Paris.

In *Okbla* Halle, however, we find a *siman* *Yod-Nun* (or *Yod-Khaf*), that is to say an abbreviation meaning “nothing further” [יתר (כ)נטור],²⁶ in the margin, indicating that no further examples are going to be listed. This calls for an explanation. The scholar Ernst Ehrentreu understood the *siman* *Yod-Nun* to be the signature of one *naqdan* of *Okbla* Halle, specifically Jehuda ha-Naqdan.²⁷ But this *Siman* appears every time a quotation is missing. With respect to the scribe who penned *Okbla* Halle, it can be said with confidence that his name was not Jehuda, but Jaaqov, since at

---

25 Ognibeni remarks that there should be 18 examples, but *Okbla* Halle offers no clarity on this point. However, Ognibeni points out that a list with 18 references is written on the right margin of another folio of this manuscript (107r). Moreover, the corresponding text on Josh 3:10 in *Okbla* Paris provides just such an annotation, namely that there are 18 verses. Cf. Ognibeni 1995, p. 271; Cf. also Ognibeni, Bruno: “Les listes marginales de la ‘oklah de Halle.” *Sefarad* 57(1/2), 1997, pp. 97–126, 333–371, here: p. 344.

26 However, Ashkenazi and Jarden list it under יכ, cf. Ashkenazi, Shmuel/Jarden, Dov: *Ozar Rashe Tevot. Thesaurus of Hebrew Abbreviations* (hebr.). Mass: Jerusalem 1969, p. 257.

27 Cf. Ehrentreu, Ernst: *Untersuchungen über die Massora ihre geschichtliche Entwicklung und ihren Geist*. Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire: Hannover 1925, pp. 145–146.

least 5 instances have been detected in both sections of the book where the name Jaaqov is written with minute embellishments: folios 43v, 59r, 71r, 84r, and 89v. These subtle markings escaped notice from the time of the manuscript's discovery through its edition and up to the present day.

The interrupted list in "Erfurt 3" contains a hint as to where it continues:

"[...] and one does not write it in the section²⁸ *Shlah Lekha*, but one does write it in *Yehoshua*."

Due to lack of space, the list continues elsewhere, namely on folio 128v, where Josh 3:10 appears. In "Erfurt 3," such hints by the *masran*, which point to the resumption of an interrupted list, occasionally appear. This is an important starting point for further research on the classification of the scribe's Masoretic material, as well as to answer the question of who the scribe's intended audience was that he felt the need to supply such precise cross-references. The *masran* provided the resumed list in Josh 3 with an introduction that goes beyond a title. He explains that it is a list to do with a sequence of demonyms, and that it first appeared in Exod 3. As is the case in *Okhla Halle*, at the Josh 3:10 location, a total of fourteen examples for the use of Vav in combination with the particle ׀ is given. The remaining nine instances follow.

One might assume that the two lists derive from a common source, even though they are not identical. If they do, this implies, however, that they were redacted and edited for certain specific purposes. One text is part of a collection of lists in the form of a recension of *Okhla we-Okhla*; the other is part of the Large Masorah in the manuscript "Erfurt 3."

---

28 בעינין. It also appears as an abbreviation in the Small Masorah: ב'ע. Levita explains this in his *Massoreth ha-Massoreth*, but according to Kahle, it primarily shows up in manuscripts with Babylonian Masorah. Cf. Kahle, Paul: *Masoreten des Ostens. Die ältesten punktierten Handschriften des Alten Testaments und der Targume*. J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung: Leipzig 1913, p. 142; Ginsburg, Christian David: *The Massoreth Ha-Massoreth of Elias Levita in Hebrew, with an English Translation and Critical and Explanatory Notes*. Ktav Publishing: New York 1968 (first edition Longmans: London 1867), p. 241.

3 Conclusion

Since Hupfeld's discovery, scholars have emphasized that several recensions of *Okhla we-Okhla* existed as independent works. But only two manuscripts (Paris and Halle), obviously different versions, are extant today, and both originate in Ashkenaz. This makes it even more important to extend the investigation of the transmission of *Okhla we-Okhla* to material appearing in Biblical manuscripts.

The analysis of the Large Masorah from the manuscript "Erfurt 3" could be taken to support the scholarly hypothesis that *Okhla* Halle represents an older recension than *Okhla* Paris. This is intended to be a first step towards establishing that this material has a lot of potential for researching the Masorah. It's imperative to make use of the material contained in this old codex to further investigate the Masoretic collection *Okhla we-Okhla* – despite the negative evaluation of Díaz Esteban, the editor of the first section of *Okhla* Halle.

4 Appendix 1: Comparison of the Lists *Okhla* Halle, Second Section, No. 114, and the Material in the *masora magna* of Erfurt 3

[ ] Square brackets mark damaged, blurred, or unreadable text or additions.

	H2-114, folio 104v-105v		E3, folio 34v	
	חד מן ב' זוגין מן ג' אית בהון מן ו' מלין הכנעני החתי האמרי הפרזי החוי והיבوسی י"ז פסוקין דמיחדין כלהון כ' פסוקין	Titel/Verse	חד מן ב' זוגין מן ג' פסוקין אית בהון מן ו' מלין הכנעני החתי האמרי הפרזי החוי והיבوسی י"ז פסוקין דמיחדין כלהון בפסוקין וסימ'	Titel/Verse
1	וארד להצילו מיד מצרים	Exod 3:8	ואמר אעלה אתכם מעני מצרים	Exod 3:17
2	ואמר אעלה אתכם מעני	Exod 3:17	וארד להצילו מיד מצרים	Exod 3:8
3	ישראל ובני ישראל ישבו הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی וסימנהון וסימן כתמפ"וס	Judg 3:5	ישר' ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی וסימנהון כתמפ"וס	Judg 3:5
4	תחרימם כי תחרם תחרימם	Deut 20:17	תחרימם. כי תחרם תחרימם	Deut 20:17
5	המלכים ויהי כשמע כל המלכים	Josh 9:1	המלכים. ויהי כשמע כל המלכים	Josh 9:1
6	בהר ובשפלה ובערבה החתי האמרי [ ] הכנעני הפרזי החוי והיבوسی וסימן תמכפ"וס	Josh 12:8	בהר. ובשפלה ובערבה החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבوسی וסימנ' תמכפ"וס	Josh 12:8

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v</i>	
			סליקו ב' זוגין מן ג' פסוקין כל זוג כן [[מפ"וס סימן דג' פסוק' תמכפ"וס דג' פסוק סימ' זוג' תינין.	Summary
7	כל העם דמלכ'י כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החזי והיבוס' וסימ' מתפ"וס	1 Kgs 9:20	דמלכים. כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החזי והיבוס' וסימ' תמפ"וס	1 Kgs 9:20
8	כל העם הנותר דדברי הימים כל העם הנותר מן החתי [']האמ' [']הפרזי והחזי והיבוס' וסימ' תמפ"וס	2 Chr 8:7		
9	ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי הכנעני האמרי [']החתי [']הפרזי והחזי והיבוס' וסימ' כמתפ"וס	Exod 33:2	מלאך. ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החזי והיבוס' וסימ' כמתפ"וס	Exod 33:2
10		Exod 23:23	מלאכי. כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי החתי והפרזי והכנעני החזי והיבוס' וסימ' מתפכ"וס	Exod 23:23
11		Exod 13:5	יביאך. והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחזי והיבוס' וסימ' כתמ"וס	Exod 13:5
12	הצרעה ושלחתי את הצרעה החזי את הכנעני ואת החתי וסימן וכ"ת	Exod 23:28	הצרעה. ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשתי את החזי ואת הכנעני ואת החתי מל' וסימנ' וכ"ת	Exod 23:28
13	עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוס' והאמרי יושב בהר והכנעני וסימ' תס"מך	Num 13:29	עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוס' והאמרי יושב בהר והכנעני וסימ' תס"מך	Num 13:29
14	ונשל כי יביאך יי' אהיך אל הארץ החתי והגרש' והאמרי והכנע' והפרז' והחז' והיבוס' וסימן תגמכפ"וס	Deut 7:1	כי יביאך יי' אהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונ' גוים רבים מפנ' החתי והגרש' והאמרי והכנ' והפרזי החזי והיבוס' וסימ' תגמכפ"וס	Deut 7:1
15	בזאת תדעון ויאמר יהשוע זאת הכנעני החתי החזי הפרזי הגרש' והאמרי והיבוס' וסימן כתופג"מס	Josh 3:10	בזאת תדעון וחודש יוריש מפניכם את הכנעני החתי החזי והפרזי הגרש' והאמרי והיבוס' וסימ' כתופג"מס	Josh 3:10

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v</i>	
16	שמר לך את אשר אנכי האמרי הכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי וסימן מכתפ"ס	Exod 34:11		
17	ממזרה הכנעני ממזרה ומים והאמרי	Josh 11:3	ממזרה. הכנעני ממזרה ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבוסי בהר והחוי וסימ' כתמפ"ס	Josh 11:3
18	הפרזי והכנעני והחתי והגרשי החוי והיבוסי וסימן מפכתג"ס	Josh 24:11	הירדן. ותעברו את הירדן ותבאו האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרשי החוי והיבוסי מפכתג"ס סימנ'	Josh 24:11
19	כתועבותיהם וככלות אלה נגשו אלי השרים לכנעני החתי הפרזי היבוסי העמוני המואבי המצרי והאמרי וסימן כתפסעא"צם	Ezra 9:1	כתועבותיהם. וככלות אלה נגשו אלי השרים לכנעני החתי הפרזי היבוסי העמוני המואבי המצרי והאמרי כתפסעא"צם	Ezra 9:1
20	ומצאת את לבבו נאמן לפניך הכנעני החתי האמרי הפרזי והיבוסי והגרשי וסימן כתמפ"סג	Neh 9:8	ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכר' עמ' הברית לתת את ארץ הכנ' החתי האמ' והפרזי והיבוסי והגרשי וסימ' כתמפ"סג	Neh 9:8

5 Appendix 2: Comparison of the Lists *Okhla* Halle, Second Section, No. 114, and the Material in the *masora magna* of Erfurt 3

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
	וסימנהון אילו דנסבין ו'ו הא בקדמאי ובתריהון ו'ו	Titel/Verse	וסימנהון אילו דנסבין ואו ואילו ד' [ ] [ ] בין ואו וסימנ'	Titel/Verse
1	וארד	Exod 3:8		
2	ואמר	Exod 3:17		
3	שמר לך	Exod 34:11		
4	ונשל	Deut 7:1		
5	ובני ישר' ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי	Judg 3:5	ישראל. ובני ישר' ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי	Judg 3:5
6	ויקהל דוד את כל שרי ישר' שרי שרי ושרי ושרי ושרי ושרי	1 Chr 28:1	ויקהל דוד את כל שרי ישר' שרי ושרי ושרי ושרי ושרי	1 Chr 28:1

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
7	ימעט ועתה אהינו הא הגדול והגבור למלכנו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולאבותינו ולכל	Neh 9:32	ימעט ועתה אהינו הא הגדול והגבור והנורא. למלכנו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולאבותינו ולכל	Neh 9: 32
8	התורה וזאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח	Lev 7:37	התורה [] וזאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח	Lev 7:37
9	תחרימם כי חרם תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבوسی	Deut 20:17	תחרימם. כי חרם תחרימם החתי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבوسی	Deut 20:17
10	בנעדינו ויאמר משה בנעדינו ובזקנו בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרנו	Exod 10:9	בנעדינו. ויאמר משה בנע' ובזקנ' נלך בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקר' נלך	Exod 10:9
11	זנתה כי זנתה אמם הובישה הורתם לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי	Hos 2:7	כי זנתה אמם הובישה הורתם לחמי ומימי [] ופשתי שמני ושקויי	Hos 2:7
12	מזבח את מזבח הנחשת את ואת את הכיור ואת	Exod 39:39	מזבח. הנחשת ואת מכבר הנח' אשר לו את בדיו ואת כל כליו	Exod 39:39
13	המלכים ויהי כשמע כל המלכים החתי והאמרי הכנעני ['] הפרזי החוי והיבوسی	Josh 9:1	המלכים. ויהי כשמע כל המלכים החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבوسی	Josh 9:1
14	זהוב אך הזהב ואת הכסף את הנחשת ואת הברזל ואת העפרת	Num 31:22	זהוב. אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת ואת הברזל את הבדיל ואת העופרת	Num 31:22
15	בהר ובשפלה ובערבה החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבوسی	Josh 12:8	בהר ובשפלה ובערבה החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבوسی	Josh 12:8
16	דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר	1 Chr 2:2	דן יוסף ובנימן ד[] נפתלי גד ואשר	1 Chr 2:2
17	כל העם דמלכים כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבوسی	1 Kgs 9:20	כל העם דמלכים. כל העם הנותר' מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבوسی וסימ'	1 Kgs 9:20
18	הויה הנה יד י' הויה במקנך בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן	Exod 9:3	הויה. הנה יד י' הויה במקנך אשר בשדה בסוסי' בחמורים בגמלים בבקר ובצאן	Exod 9:3
19	וממחצית בני ישראל תקח אחד מן החמרים מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן	Num 31:30	ומ' וממח[] [] י ישראל' תקח אחד אחוז מן החמשים מן האדם מן הבקר מן החמורי ומן הצאן	Num 31:30

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
20	אעברה ואראה את הארץ הטובה אשר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון	Deut 3:25	אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון	Deut 3:25
21	האדנים כי יי' אדויכם הוא א' הי האהים ואדני האדנים הא הגדל הגבור והנורא	Deut 10:17	האקים. כי יי' אקים הוא אקי' האקים ואד' האדנים הא הגד' הגבור והנורא	Deut 10:17
22	כל העם ד'ה' כל העם הנותר מן החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבסי	2 Chr 8:7	כל העם ד'ד' ה' [] העם הנותר מן החתי והאמרי והפרזי והחוי והיב'ו	2 Chr 8:7
23	ממנים ומהם ממנים על הכלים הסלת והיין והשמן והלבנה והבשמים	1 Chr 9:29	ממנים. ומהם ממנים על הכלים הסלת והיין והשמן והלבנה והבשמים	1 Chr 9:29
24	הגדלה לך יי' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד	1 Chr 29:11	הגדולה לך יי' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד	1 Chr 29:11
25	מלאך ושלחתי לפניך מלאך הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבסי	Exod 33:2	מלאך. ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבסי	Exod 33:2
26	הקללה. ואלה יעמדו על הקללה ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי	Deut 27:13	הקללה. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי	Deut 27:13
27	קלעי את קלעי החצר את עמדיה ואת אדניה ואת המסך את מיתריו ואת כל	Exod 39:40	קלעי. את קלעי החצר את עמדיה ואת אדניה ואת[] מיתריו ואת כל כליו	Exod 39:40
28	מלאכי כי ילך מלאכי לפניך האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבסי	Exod 23:23		
29	ועל ידי עדן ומנימן [וישוע ושפעיהו] [אמריה ושכניהו]	2 Chr 31:15	עדן. ועל ידו עדן ומנימן וישוע ושפעיהו אמריה ושכניהו	2 Chr 31:15
30	הפקדתיך ראה הפקדתיך היום לנתש ולנתון ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע	Jer 1:10	הפקדתיך. ראה הפק' היום הזה ע' לנתוש ולנתון ולה' ולה' לבנות ולנטוע	Jer 1:10
31	ואל מת אדם לא יבא לטמאה לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות	Ezek 44:25	ואל מת אדם לא יבא לטמאה כל אם לאב ולאם לאח ולאחות	Ezek 44:25
32	יביאך והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי החוי והיבסי	Exod 13:5	[]ל ארץ הכנעני והח' והאמ' והחוי והיבסי	Exod 13:5

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
33	ויעלו מבני ישראל ומן הכהנים והלויים והשערים והנתינים והמ'	Ezra 7:7	ויעלו מבני ישר' ומן הכהנים והלויים והמשוררים והשוערים והנתינים	Ezra 7:7
34	הצרעה ושלחתי את הצרעה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך	Exod 23:28	הצרעה. ושלחתי את הצ' לפניך וגרשה את החוי ואת הכנעני ואת החתי	Exod 23:28
35	וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן את סדם ואת עמרה	Gen 13:10	וישא לוט את עיניו וירא א[] עמרה	Gen 13:10
36	וישב את כל הרכוש וגם את לוט את הנשים ואת העם	Gen 14:16	וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ור' השי' [] ואת העם	Gen 14:16
37	ורחץ את בשרו במים את בגדיו את עלתו ואת עלת	Lev 16:24	ורחץ את בשרו במים במק' ק' ולבש את בגד' ויצא ועשה את עלתו ואת עלת	Lev 16:24
38	המטה קח את המטה ויהקהל את העדה את העדה ואת בעירם	Num 20:8	המטה. קח את המטה והק' את העד' והשקית את [] את בעירם	Num 20:8
39	הקהילו אלי את כל זקני שבטיכ' את הדברים את השמים ואת הארץ	Deut 31:28	הקה[]לו אלי את כל ראשי זקני שבט' וש' את הדברים האלה אע' במ את השמים ואת הארץ	Deut 31:28
40	ויעשו במי ישראל את הרע בעיני את יי' אהיהם את הבעלים ואת	Judg 3:7	ויעשו במי ישר' את הרע בעיני יי' את יי' אקיהם את ה[]לים ואת האשרות	Judg 3:7
41	עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר והכנעני	Num 13:29	ואיל[] דכולהון ויוין מסר בעינין שלח לך על עמלק יושב []ארץ ולא כתבו בשלח לך וכתב[] ביהושע על בזאת תדעון כי א' חי בקרבכם:	Num 13:29 Josh 3:10
			<i>E3, folio 128v</i>	
			סיום מסורת כנענאי דנסבין ווי. סימן דשבע' עממים כתופג"מס ותחילתו נמסר לעיל בעינין ומשה היה רעה את צאן ונגמר כאן	Titel/Verse
42			עמלק. עמל' יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר והכנעני	Num 13:29

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
	תדעון ויאמר יהושע בזאת את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הגרגשי והאמרי והיבסי	Josh 3:10	תדעון. ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי והאמרי והיבסי	Josh 3:10
43	השפחות וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה ואת רחל [ואת יוסף]	Gen 33:2	השפחות. וישם את השפחות ואת ילד' ואת לאה ויל' ואת רחל ואת יוסף	Gen 33:2
44	צאנם את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה	Gen 34:28	צאנם. את צאנם ואת בקרם ואת חמור' ואת אשר בע' ואת אשר בשדה	Gen 34:28
45	יקחו והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת ואת השש	Exod 28:5	יקחו. והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש	Exod 28:5
46	ולקחו בגד תכלת וכסו בה את מנורת ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת כל	Num 4:9	ולקחו בגד תכלת וכסו את מנ' המא' ואת הנרתיה ואת מלק' ואת מחת' ואת כל כלי שמ'	Num 4:9
47	הצפר את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני ואת האזב	Lev 14:6	הצפר. את הצפר החיה יק' אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב	Lev 14:6
48	תקות הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט ואת אביך ואת אמך ואת	Josh 2:18	תקות. הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט ואת אביך ואת אמך ואת אח' ואת כל בית א'	Josh 2:18
49	ותפל אש יי ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המ'	1 Kgs 18:38	ותפל אש יי ותאכל את העל' ואת העצ' ואת האבנ' ואת העפר ואת המים	1 Kgs 18:38
50	חלקיה ויצו המלך חזקיה את חלקיה ואת אחיו ואת עכבור ואת שפן	2 Kgs 22:12	חלקיה. ויצו המלך את חלקי' ואת אחיק' ואת עכבור ואת שפן ואת	2 Kgs 22:12
51	יוכין ויגל את יוכין בבלה ואת אש ואת נשיו ואת סריסיו ואת	2 Kgs 24:15	יוכין. ויגל את יוכין בבל' ואת אש המלך ואת נשיו ואת סריסיו ואת אילי	2 Kgs 24:15
52	עצמות בעת ההיא נאם יי את עצמות ואת עצמות ואת עצמות ואת עצמות ואת עצמות	Jer 8:1	עצמות. בעת ההיא נאם יי יוציא את עצמות יהוד' ואת עצ' שריו ואת עצמ' חכ' ואת עצ' הבב' ואת עצ' יושבי	Jer 8:1
53	ממלא ואמרת אלהם את כל ואת המלאכה ואת הכהנים ואת הנביאים ואת	Jer 13:13	ממלא. ואמרת אלהם את כל ואת המלכים ואת הכהנים ואת הנביאים ואת	Jer 13:13

	<i>H2-114, folio 104v-105v</i>		<i>E3, folio 34v and folio 128v</i>	
54	רעות השכחתם את רע[?]ת ואת רע'. ואת רעת וא' רע' ואת	Jer 44:9	רעות. השכחתם את רעות ואת רעת ואת רעת ואת רע' ואת רע'	Jer 44:9
55	האבדת את האבדת אבקש ואת הנדחת ואת החו' ואת השמ' ואת	Ezek 34:16	האבדת. את האבדת אבקש ואת הנדחת ואת החול' ואת השמנה ואת החזקה	Ezek 34:16
56	הירדן ותעברו את הירדן האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי	Josh 24:11	הירדן. ותעברו את הירדן ותבאו האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי	Josh 24:11
57	שקדתי והיה כאשר שקדתי לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהר' לבנות ולנטוע	Jer 31:28	שקדתי. והיה כאשר שקד' לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד לבנות ולנטוע	Jer 31:28
58	אלה וכחש ורצח וגנוב ונאוף	Hos 4:2	אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמ'	Hos 4:2
59	כתועבותיהם וככלות אלה נגשו אלי השרים לכנעני החתי הפרזי היבוסי העמוני המואבי המצרי והאמרי	Ezra 9:1	כתועבותיהם. וככלות אלה [] גשו אלי החתי היבוסי העמוני המואבי המצרי והאמ[ן]	Ezra 9:1
60	הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח	Ezek 24:10	הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות	Ezek 24:10
61	ושאר העם הכהנים הלויים השערים המשררים הנתינים	Neh 10:29	ושאר העם הכהנים השערים המשררים הנתינים וכל הנבדל	Neh 10:29
62	ומצאת את לבבו נאמן לפניך הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי	Neh 9:8	ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית הכנעני החתי האמרי והפרזי והי[?] והגרגשי	Neh 9:8
63	ונר הוליד את קיש את שא' את יהונ' ואת אבי' ואת מל' ואת	1 Chr 8:33	ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול ושאול הוליד את יהונתן ואת מלכישוע ואת אבינדב ואת אל	1 Chr 8:33
64	הבגדים ולקחת את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ואת האפד ואת החשן	Exod 29:5	ולקחת את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ה' ואת האפד ואת החשן ואפדת	Exod 29:5

Bibliography

Ashkenazi, Shmuel/Jarden, Dov: *Ozar Rashe Tevot. Thesaurus of Hebrew Abbreviations* (hebr.). Mass: Jerusalem 1969.

- Bacher, Wilhelm: "Oklah we-Oklah." In: *The Jewish Encyclopedia*. Vol. 9. Funk and Wagnalls Company: New York/London 1905, pp. 392–393.
- Bellermann, Johann Joachim: *De usu palaeographicae Hebraicae ad explicanda Biblia sacra*. Guil. Hennings: Halle/Erfurt 1804.
- de Lagarde, Paul: "Hebräische Handschriften in Erfurt." *Symmicta* 2, 1877, pp. 129–164.
- Díaz Esteban, Fernando: *Sefer 'Oklah Wě-'Oklah. Collection de listas de palabras destinadas a conservar la integridad del texto hebreo de la Biblia entre los Judios de la edad media*. CSIC: Madrid 1975.
- Ehrentreu, Ernst: *Untersuchungen über die Massora ihre geschichtliche Entwicklung und ihren Geist*. Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire: Hannover 1925.
- Frensdorff, Salomon: *Das Buch Ochlah W'ochlah (Massora)*. Hahn'sche Hofbuchhandlung: Hannover 1864.
- Ginsburg, Christian David: *The Massoreth Ha-Massoreth of Elias Levita in Hebrew, with an English Translation and Critical and Explanatory Notes*. Ktav Publishing: New York 1968 (first edition Longmans: London 1867).
- Graetz, Heinrich: "Der Autor des masoretischen Werkes Ochlah w'ochlah." *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 36(1), 1887a, pp. 1–34.
- Graetz, Heinrich: "Über R. Gerschon und sein Verhältniß zum masoretischen Sammelwerk Ochlah we-Ochlah." *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 7, 1887b, pp. 299–309.
- Hupfeld, Hermann/Vilmar, Eduard: "Ueber eine bisher unbekannt gebliebene Handschrift der Masorah. Von Dr. Hermann Hupfeld: Aus dem Nachlass des Verfassers." *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 21, 1867, pp. 201–220.
- Jaraczewsky, Adolph: *Die Geschichte der Juden in Erfurt nebst Noten, Urkunden und Inschriften aufgefundenener Leichensteine*. Printed by the author: Erfurt 1868.
- Kahle, Paul: *Masoreten des Ostens. Die ältesten punktierten Handschriften des Alten Testaments und der Targume*. J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung: Leipzig 1913.
- Kahle, Paul: *Masoreten des Westens*. Kohlhammer: Stuttgart 1930.

- Kahle, Paul: *The Cairo Geniza*. Oxford University Press: London 1947.
- Kennicott, Benjamin: *Dissertatio generalis in Vetus Testamentum Hebraicum cum variis lectionibus ex codicibus manuscriptis et impressis*. Typographeo Clarendoniana: Oxford 1780.
- Löwinger, David Samuel: *The Masora Magna to the Bible. Ochla ve-Ochla Codex Paris. A Limited Facsimile Edition of Codex Paris (hebr.)*. Makor: Jerusalem 1978.
- Michaelis, Johann Heinrich: *Dissertationem Philologico-Criticam De Codicibus Mss. Biblico-Hebraicis, Maxime Erffurtensibus*. Orphanotropheum: Halle/Magdeburg 1706.
- Ognibeni, Bruno: *Index biblique à la "Ochlah w'ochlah" de S. Frensdorff*. Silvio Zamorani Editore: Turin 1992.
- Ognibeni, Bruno: *La seconda parte del "Sefer 'Oklah We'Oklah."* Edizione del ms. Halle. CSIC: Madrid/Fribourg 1995.
- Ognibeni, Bruno: "Les listes marginales de la 'oklah de Halle." *Sefarad* 57(1/2), 1997, pp. 97–126, 333–371.
- Penkower, Jordan: "The Ashkenazi Pentateuch Tradition as Reflected in the Erfurt Hebrew Bible Codices and Torah Scrolls." In: Landeshauptstadt Erfurt/Universität Erfurt (eds.): *Zu Bild und Text im jüdisch-christlichen Kontext im Mittelalter*. (Erfurter Schriften zur jüdischen Geschichte 3). Bussert und Stadeler: Jena/Quedlinburg 2014, pp. 118–141.
- Prijs, Joseph: "Über Ben Naftali-Bibelhandschriften und ihre paläographischen Besonderheiten." *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 69, 1957, pp. 171–184.
- Steinschneider, Moriz: *Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Vol. 2. A. Asher & Co.: Berlin 1897.
- Thimme, Eva-Maria: "Die 'Erfurter Handschriften' in der Orientabteilung der Staatsbibliothek zu Berlin." In: Landeshauptstadt Erfurt (ed.): *Erfurter hebräische Handschriften*. (Der Erfurter Schatz und die Alte Synagoge Erfurt 2). Bussert und Stadeler: Jena/Quedlinburg 2010, pp. 47–71.
- Weil, Gérard, E.: *Massorah Gedolah Manuscrit B. 19a de Leningrad*. Vol. 1. Pontificio Istituto Biblico: Rome 1971.

List of Figures

Rainer Josef Barzen

Personal Grief Between Private and Public Space: A Micrographic Inscription as a Historical Source (MS Vienna Cod. 16)

- Fig. 1: The Rintfleisch Persecution 1298 according to the Memorbook of Nuremburg (M) 42
- Fig. 2: Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. hebr. 16, fols. 248v and 252r 51
- Fig. 3: Vienna, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. hebr. 16, fols. 259r and 264v 52

Dalia-Ruth Halperin

Micrography Mounted Falcons: An Exegetic Text and Image

- Fig. 1: Catalan Micrography Maḥzor, fols. 10r/9v (Barcelona 1336–46) 60
- Fig. 2: Chart 1, fol. 1or 62
- Fig. 3: Anglo-Catalan Psalter, fol. 161r, added series of miniatures from the Ferrer and Arnau Bassa atelier (Barcelona 1340–48) 64
- Fig. 4: Catalan Micrography Maḥzor, fol. 9v (Barcelona 1336–46; unexecuted drawing) of a standing couple facing one another, seen with infrared photography 66
- Fig. 5: “With Me from Lebanon My Bride”: Leipzig Maḥzor, Leipzig, Univ. Lib. V. 1102/I, fol. 64v 67
- Fig. 6: Yonah Pentateuch, London, British Library, Add. 21160, fol. 181v. 70
- Fig. 7: Chart 2, fol. 181v 73
- Fig. 8: Yonah Pentateuch, London, British Library Add. 21160, fol. 192v and fol. 201v 74
- Fig. 9: Cologne, the “Severinstor” city gate (twelfth century) 75
- Fig. 10: Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urb. Ebr. 1, fol. 817r (German Lands 1294) 78
- Fig. 11: Chart 3, fol. fol. 817r: Color Separation: Orange – Frames; Light blue – Image; Green – indicates a repeated use of a previous reference; Purple – a verse not found within the *Okhla we’Okhla* lists 81
- Fig. 12: Chart 3A (Detail) 84

- Fig. 13: Chart 4 – The Clusters of *Okhla we’Okhla* Lists that Form the Image: Orange – *Okhla we’Okhla* #10; Light blue – *Okhla we’Okhla* #11; Green – *Okhla we’Okhla* #13; Red – *Okhla we’Okhla* #70; Purple – a verse not found within the *Okhla we’Okhla* lists 85
- Fig. 14: Hamburg Miscellany, Hamburg, Staats- und Landesbibliothek Hamburg, Cod. Hebr. 37, fol. 35v 89

Clemens Liedtke

“How am I supposed to read this?” Challenges and Opportunities of Medieval Western Masorah as a Digital Scholarly Edition

- Fig. 1: Libraries as digital service providers for *Corpus Masoreticum* (interfaces/APIs, quality, and license terms) 108
- Fig. 2: Structural overview of mise-en-page of biblical text, *masora parva*, *masora magna* and *masora figurata* as linked contexts. Source: <http://bima.corpusmasoreticum.de/figurata/tor>. © BIMA: Biblical Masora Database 112
- Fig. 3: Sample of a text variant graph: Genesis 1:1 in 24 English translations. © Stefan Jänicke/Annette Geßner. Source: <https://t1p.de/7bn0> 116
- Fig. 4: Example graph representation of Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, ebr. 468, with folio 1v nodes expanded in Neo4J. © Clemens Liedtke 118
- Fig. 5: Sample of a SVG textpath element, result (left) and source code (right). © Clemens Liedtke 120
- Fig. 6: Sample taken from London, British Library, Or. 2091, fol. 203r. Source: <http://bima.corpusmasoreticum.de/figurata/ritter> (edited by Hanna Liss; SVG code: Clemens Liedtke) ... 120
- Fig. 7: Schematic outline of the *Corpus Masoreticum* application architecture *Corpus Masoreticum* as a “Big Data” analytical application. © Clemens Liedtke 123
- Fig. 8: *Corpus Masoreticum* as a DH Project. © Clemens Liedtke .. 126

Hanna Liss

Masorah as Counter-Crusade? The Use of Masoretic List Material in MS London, British Library Or. 2091

- Fig. 1: London, British Library, Or. 2091, fol. 203r (upper margin) 141
- Fig. 2: London, British Library, Or. 2091, fol. 203r (lower margin) 141

Fig. 3:	Western façade Tympanum of the central bay at the Royal Portal of the Cathedral of Chartres. © heidICON – Object and Multimedia Database of Heidelberg University; https://t1p.de/0xyu (accessed March 2020)	142
Fig. 4:	Paths marking the <i>masora figurata</i> in MS London, British Library, Or. 2091, fol. 203r. © BIMA: Biblical Masora Database	169
Fig. 5:	Edition of the <i>masora figurata</i> in MS London, British Library, Or. 2091, fol. 203r; also available online: http://bima2.corpusmasoreticum.de/manuscript/British.Library.Or.2091/203r , © BIMA: Biblical Masora Database	170

Sara Offenberg

Illustrated Secret: Esoteric Traditions in the Micrography Decoration of Erfurt Bible 2 (SBB MS Or. Fol. 1212)

Fig. 1:	“Erfurt 2” (Berlin, Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Or. Fol. 1212), fol. 381r	179
Fig. 2:	“Erfurt 2” (Berlin, Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Or. Fol. 1212), fol. 381r (detail)	181
Fig. 3:	Yonah Pentateuch, London, British Library, Add. 21160 (Ashkenaz, thirteenth century)	183
Fig. 4:	London, British Library, Or. 2091, fol. 203a (Ashkenaz, thirteenth century)	184
Fig. 5:	“Erfurt 2” (Berlin, Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Or. Fol. 1212), fol. 521a (13th century)	189
Fig. 6:	13th century sword, Shield of Conrad of Thuringia (1240), and Great helm (13th century)	190
Fig. 7:	R. Nehemiah, <i>Alpha Beta de-Metatron</i> : MS London, British Library, Or. 1055, fol. 105a	195

Kay Joe Petzold

Rashi in the Masorah: The Figurative Masorah in Ashkenazi Manuscripts as Parshanut

Fig. 1:	Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, ebr. 14, fol. 85v	206
Fig. 2:	The right doorpost: <i>masora parva</i> to the lemma מִשְׁפָּט. © BIMA: Biblical Masora Database	207
Fig. 3:	The archway, the left doorpost, the ramp and parts of the stairs: <i>Okhla</i> -list of <i>Ketiv/Qere</i> variants. © BIMA: Biblical Masora Database	208

Fig. 4: Upper part of the stairs and the balcony: masoretic anocations to the lemmata <i>שְׁאֲרָה בְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ</i> . © BIMA: Biblical Masora Database	211
Fig. 5: Upper part of the left doorpost: אל המזוזה. © BIMA: Biblical Masora Database	214
Fig. 6: Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, ebr. 14, fol. 25r	216
Fig. 7: Parma, Biblioteca Palatina, Cod. Parm. 3289, fol. 243r	218

Hanna-Barbara Rost

The Interconnection Between Images and Texts.

The Analysis of Four Masoretic Illustrations in MS Vat. ebr. 14 and Their Intertwined Relations

Fig. 1: Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, ebr. 14, fol. 7r (detail). Noah's © BIMA: Biblical Masora Database	227
Fig. 2: London, British Library, Egerton MS 1894, fol. 4r, and Paris, Bibliothèque nationale de France, hébr. 20, fol. 13r (detail)	230
Fig. 3: Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, Lat. 5729, fols. 6r and 94v (details)	232
Fig. 4: Schematic representation of the “Columns of the Enclosure” Masora figurata, Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana, ebr. 14, fol. 93r.	238

Notes on Contributors

Rainer Josef Barzen is a Research Associate at the Institute for Jewish Studies, *Westfälische Wilhelms-Universität Münster*. He studied Jewish Studies and History at the *Freie Universität Berlin*, *Hebrew University of Jerusalem* and *Trier University*. He holds a PhD for History of Trier University. His major publications include *Taqanot Qehillot Šum. Die Rechtssatzungen der Jüdischen Gemeinden Mainz, Worms und Speyer im hohen und späten Mittelalter* [The Ordinances of the Rhenish Communities in Mainz, Worms and Speyer in the High and Late Middle Ages]. (Monumenta Germaniae Historica. Hebräische Texte aus dem mittelalterlichen Deutschland 2). Harrassowitz: Wiesbaden 2019, and “West and East in Ashkenaz in the Time of Judah he-Ḥasid.” *Jewish History* 34 (2021), pp. 1–26.

Dalia-Ruth Halperin is a senior lecturer in the Department of Art of the *Talpiot College of Education*, Holon, Israel. She studied at the *Hebrew University of Jerusalem*. She holds a PhD awarded *summa cum laude* awarded in 2008. Her major publications include a monograph on the Catalan Micrography Mahzor titled *Illuminating in Micrography: The Catalan Micrography Mahzor MS Heb 8°6527 in the National Library of Israel*. (The Medieval and Early Modern Iberian World 51). Brill: Leiden 2013, and numerous articles on micrography. Halperin is a specialist in Hebrew micrography and focusses on the complex ties between the penned texts and the images formed, and on the eschatological and kabbalistic content of such images.

Clemens Liedtke is a specialist of digital humanities and a Research Associate in the long-term project “Corpus Masoreticum” at the *Heidelberg Center for Jewish Studies*. He is a former member of the *Heidelberg Collaborative Research Centre 933 “Material Text Cultures”* of the *German Research Foundation*. Earlier in his career, he was freelance IT consultant and developed different projects for companies, scientific projects, and cultural institutions.

Hanna Liss is Full Professor and Chair of the Department of Bible and Jewish Biblical Interpretation at the *Heidelberg Center for Jewish Studies* and *University of Heidelberg*, Germany. Her main research areas are Medieval Jewish Exegesis and Medieval Jewish Thought, Research on the Masorah in Western European Bible and Commentary Literature, Modern Jewish Bible Exegesis, and Hermeneutics. She directs project B04, “Scholarly Knowledge, Drollery or Esotericism? The Masora of the Hebrew Bible in its Various Material Properties” at CRC 933 “Material Text Cultures,” as well as the long-term project ‘Corpus Masoreticum’. Recent book publications include *Jüdische Bibelauslegung*. Jüdische Studien 3). Tübingen: Mohr Siebeck 2020, and *Tanach. Lehrbuch der jüdischen Bibel*. Fourth edition. Winter: Heidelberg 2019.

Sara Offenberg is an associate professor at the Department of Arts at *Ben-Gurion University of the Negev*. She holds a PhD with Summa cum laude in the Department of Jewish Thought and the Department of Arts, at *Ben-Gurion University of the Negev*. She published in books of collected articles and in several Journals. Her major publications include two books: *Illuminated Piety: Pietistic Texts and Images in the North French Hebrew Miscellany*. Cherub Press: Los Angeles 2013, and *Up in Arms. Images of Knights and the Divine Chariot in Esoteric Ashkenazi Manuscripts of the Middle Ages*. (Sources and Studies in the Literature of Jewish Mysticism 56). Cherub Press: Los Angeles 2019. Between 2014 and 2017 she was co-editor of the journal *Ars Judaica*. In her research, she focuses on Jewish-Christian relations in medieval art and literature; German Pietists; Piyyut Commentary; Hebrew illuminated prayer books.

Kay Joe Petzold was a Research Associate in the long-term project “Corpus Masoreticum” at the *Heidelberg Center for Jewish Studies*. He left the project in 2020. Recent publications include *Masora und Exegese. Untersuchungen zur Masora und Bibeltextüberlieferung im Kommentar des R. Schlomo ben Yitzchaq* (Raschi). (Materiale Textkulturen 24). De Gruyter: Berlin/Boston 2019 and “Die Kanaan-Karten des R. Salomo Ben Isaak (Raschi) – Bedeutung und Gebrauch mittelalterlicher hebräischer Karten-Diagramme.” *Das Mittelalter* 22(2), 2017, pp. 332–350.

Hanna-Barbara Rost was a Research Associate in the Heidelberg *Collaborative Research Centre 933* “Material Text Cultures” of the *German Research Foundation*. She earned her master’s degree from the *Heidelberg Center for Jewish Studies* in 2018 and is currently working for the “Specialised Information Service Jewish Studies”, funded by the *German Research Foundation*, at the *Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg* of the *Goethe-Universität Frankfurt am Main*.

Sebastian Seemann is a Research Associate in the *Graduate School 1728* “Theology as an Academic Discipline” of the *German Research Foundation* in Frankfurt and at the *Heidelberg Center for Jewish Studies* and joined the long-term project “Corpus Masoreticum” in 2020. He is writing his PhD thesis on the masoretic work *Okhla we’Okhla*.

Indices

1 Manuscripts

Private Ownership

Codex Cairensis (Cairo, Abbasiyya, Moshe al-Dari Synagogue, MS. 34) 7
Codex S1 (former: Sassoon 1053) 16
Gottheil 14 (Breuer Ms. מל) 15
Valmadonna 1 (Washington, Museum of the Bible, CG. MS. 000858; former: Sassoon 282) 17

Public Libraries

Berlin, Staatsbibliothek – Preußischer Kulturbesitz
Or. Quart. 9 108, 226
Or. Quart. 942 186f
Or. Fol. 1210 ('Erfurt 1') 178, 204
Or. Fol. 1211 ('Erfurt 1') 177f, 204
Or. Fol. 1212 ('Erfurt 2') 25, 177ff, 181, 189, 204
Or. Fol. 1213 ('Erfurt 3') 25, 108, 136, 152, 209, 243ff, 247ff

Bernkastel-Kues, St. Nikolaus Hospital
MS 314 44

Cambridge, University Library
Add. 858 187

Copenhagen, The Royal Library

Cod. Hebr. 37 ('Copenhagen Maimonides') 182

Halle, Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
Yb 4°10 15, 25, 87, 138f, 144f, 147, 150ff, 209ff, 215, 222, 243ff, 247, 249ff

Hamburg, Staats- und Landesbibliothek Hamburg
Cod. Hebr. 37 89

Jerusalem, Israel Museum
IM 180_52 ('Regensburg Pentateuch') 21, 211, 220

Jerusalem, The National Library of Israel
Heb 8°6527 59
Heb 24°5702 ('Damascus Pentateuch'; Sassoon 507) 209

Jerusalem, Ben Zvi Institute
MS 1 ('Aleppo-Codex'/'Keter Aram Tzova') 8, 16, 136, 152, 211

Leipzig, Universitätsbibliothek
V. 1102/II ('Leipzig Maḥzor') 67, 182

London, British Library

Add. 11639 ('London
Miscellany') 182, 186
Add. 15282 ('Duke of Sussex
German Pentateuch') 108,
203, 212
Add. 15451 21
Add. 21160 ('Yonah
Pentateuch') 24, 69f, 74, 108,
183, 203, 211, 220
Add. 27199 ('Margoliouth III,
737') 152f, 160
Add. 27210 ('Golden
Haggadah') 229
Or. 1055 195
Or. 2091 25, 119f, 131f, 141,
153f, 165, 169f, 183f, 203
Or. 4445 145, 209, 211
Egerton 1894 ('Egerton Genesis
Picture Book') 229f
Harley 5710 21, 108

London, Mocatta Library

MS 1 ('Mocatta Haggadah') 59

Madrid, Biblioteca Complutense

M1 15f, 209

Manchester, John Rylands

University Library
MS heb 6 ('Rylands
Haggadah') 59

Milan, Biblioteca Ambrosiana

B. 30 inf. 108
B. 31 inf. 108
B. 32 inf. ('Ambrosiana
Bible') 108, 182

Munich, Bayerische

Staatsbibliothek
Cod. Hebr. 2 108
Cod. Hebr. 5, 1–2 204, 218
Cod. Hebr. 392 21
Cod. Hebr. 393 35, 48f

New York, Jewish Theological

Seminary,
Ms. 1786 187

Oxford, Bodleian

Libraries
Opp. 54 (Neubauer 706) 43

Paris, Bibliothèque nationale de
France

Latin 8846 61
Hébreu 5-6 108
Hébreu 20 230
Hébreu 148 13f, 25, 79, 87,
138f, 144f, 152, 243
Hébreu 850 152, 161

Parma, Biblioteca Palatina

Cod. Parm. 2199 43
Cod. Parm. 2808 108
Cod. Parm. 3289 25, 108, 203,
205, 217ff, 222
Cod. Parm. 2668 12

Rome, Biblioteca Angelica

Or. 46 186

St. Petersburg, Russian National
Library

Firkovich Evr. I B 19a ('Codex
Leningradensis') 8, 15f,
136, 138, 148, 152f, 211,
238, 248

Firkovich Evr. I. B 3
(‘Codex Babylonicus
Petropolitanus’) 7

*Vatican, Biblioteca Apostolica
Vaticana*

Ebr. 14 9, 20, 21, 25, 108, 110,
119, 203ff, 210, 212, 215ff,
221, 225ff, 229, 236,
238, 241

Ebr. 274 185

Ebr. 448 209

Ebr. 468 108, 118

Lat. 5729 ('Latin Ripoll
Bible') 231f
Urb. Ebr. 1 24, 59, 77ff, 88, 91

*Vienna, Österreichische
Nationalbibliothek*

Cod. Hebr. 16 24, 35, 37, 39,
45f, 51f, 108, 136, 152f

Cod. Hebr. 28 ('Vienna
Pentateuch') 203

*Wroclaw, Biblioteka
Uniwersytecka*

Cod. Or. I, 1 ('Double
Maḥzor') 182

M1106 21, 108

2 Authors and Names

A

Abraham Ibn Ezra 20, 228, 241
Andrews, Tara L. 115
Attia, Élodie 19ff, 39

B

Barzen, Rainer 24
Ben Asher 12, 16, 21
Ben Naftali 247
Ben Shahar, Na'ama 178f, 187
Binaszkiewicz, Jana 246, 247
Bomberg 10

C

Cailleux, Philippe 236, 237
Clemens VI (pope) 10

D

David Ben Abraham al-Fāsi 245
David Kimḥi (Radak) 20, 245
de Lagarde, Paul 244ff
Díaz Esteban, Fernando 15,
243f, 247f, 253
Dotan, Aron 16, 244

E

Efraim of Bonn 88
Ehrentreu, Ernst 251
El'azar Ben Yehudah of
Worms 20, 134, 137,
152ff, 159ff, 167, 178,
186, 188
Eliyyahu Ben Asher ha-Levi
Ashkenazi (Elia Levita) 11,
143, 252
Eliyya Ben Berekhya
ha-Naqdan 20f, 25, 203, 205,
225f, 228f, 231ff, 236ff

F

Fischer-Lichte, Erika 22
Frensdorff, Solomon 13f, 138,
243f
Frona, Rahel 178

G

Geiger, Abraham 13
Ginsburg, Christian David 15, 86
Golb, Norman 236

H

Halperin, Dalia-Ruth 17, 24
Harl, Marguerite 231
Hilgert, Markus 157
Hillel Ben Shahar 88
Hupfeld, Hermann 12, 243f,
249, 253

I

Idel, Moshe 178, 196
Isaac Ben Moses of
Vienna 191
Isaac Ibn Jashush 244

J

Jacob Ben Meir (Rabbeinu
Tam) 18, 245
Jehuda ha-Naqdan 251
Jonah Ibn Janah (Rabbi
Jonah) 244
Joseph Ben Yitzhak Bekhor Shor
of Orleans 91
Joshua Ibn Gaon 229

K

Kahle, Paul 14f, 246f, 252
Kittel, Rudolph 15

Kogman-Appel, Katrin 231, 235
Kuczera, Andreas 116

L

Levinson, Eyal 191f
Liedtke, Clemens 21, 24
Lifshitz, Isaac Joseph 191
Lipschütz, Lazar 14
Liss, Hanna 19ff, 25, 47, 79

M

Macé, Caroline 115
Marcus, David 16
Marcus, Ivan G. 191
Martini, Annett 246f
Meïr Ben Barukh of Rothenburg
(MaHaRaM) 20
Menaḥem of Joigny 18
Metzger, Thérèse and
Mendel 162
Moshe Ben Naḥman
(Ramban) 69
Moshe Kimḥi 20

N

Naḥman Ben Rabbi
Efraim 247
Neḥemiah Ben Shlomo Troestlin
of Erfurt 25, 152, 178, 180f,
187, 194ff
Neubauer, Adolf D. 13

O

Ofer, Yosef 16, 148
Offenberg, Sara 25, 71, 134
Ognibeni, Bruno 15, 243f,
249, 251

P

Petzold, Kay Joe 19ff, 25, 110,
229, 241
Philip IV (king) 10

Pitte, Dominique 236f
Prijs, Joseph 247

R

Radak → David Kimḥi
Ramban (Naḥmanides) → Moshe
Ben Naḥman
Rashbam → Samuel ben Meïr
Rashi → Shlomo Yitzḥaki
Reckwitz, Andreas 166
Reich, Nurit 16
Rost, Hanna-Barbara 25

S

Saadia Gaon 245
Samuel Ben Meïr (Rashbam) 76
Schubert, Kurt 69
Seemann, Sebastian 13, 25
Shim'on Ben Laqish 160
Shlomo Bar Shimshon of
Garmiza 185
Shlomo Yitzḥaki (Rashi) 18, 20f,
91, 136, 139, 204f, 208f, 213f,
216ff, 220ff, 229, 241, 245
Stal, Jacob Israel 88
Steinschneider,
Moriz 246f, 247

W

Weber, Annette 178
Weil, Gérard E. 15, 86, 148,
210, 238, 240

Y

Ya'aqov Ben Asher (Ba'al
ha-Turim) 20
Ya'aqov Ben Ḥayyim Ibn
Adoniyah 10
Ya'aqov Ben Ya'aqov
ha-Kohen 161
Yedidyah Salomon Raphael Ben
Abraham Nortzi 12

Yehudah he-Ḥasid of
Regensburg 20, 152, 160f
Yitzḥak (the vocalizer) 72,
76f, 88
Yitzḥak beRabbi Shimeon
HaLevi 79f, 82f, 87

Yitzḥak of Evreux 18
Yosef Kimḥi 20

Z

Zaagsma, Gerben 104,109
Zundert, Joris J. van 115

3 Hebrew Bible

Genesis

Gen 5:26 232
Gen 6 230
Gen 6:9–11:32 226
Gen 6:16 228
Gen 6:18 231
Gen 7–8 235
Gen 8:7 235
Gen 8:11 234
Gen 8:20 227
Gen 13:10 258
Gen 14:16 258
Gen 18:25 95
Gen 22:20 217
Gen 23:1 217
Gen 24 215, 221, 222
Gen 24:30–43 215
Gen 24:33 215
Gen 24:42 215
Gen 24:43 217
Gen 25:20 217
Gen 27:19 144, 244
Gen 30:15 93
Gen 33:2 259
Gen 33:14 216
Gen 34:28 259
Gen 49:10 80, 92
Gen 49:24 134

Exodus

Exod 3 252
Exod 3:8 253, 255
Exod 3:11–4:8 249
Exod 3:17 253, 255
Exod 6:4 73
Exod 9:3 256
Exod 10:9 256
Exod 13:5 254, 257
Exod 13:10 92

Exod 15 248
Exod 20 222
Exod 20:22–23:19 205
Exod 21 205, 206, 221
Exod 21:6 213f
Exod 21:7 207f
Exod 21:8 209
Exod 21:10 210, 212f
Exod 22:4 82, 92
Exod 23:23 254, 257
Exod 23:28 254, 258
Exod 24:7 231
Exod 24:8 205
Exod 26:2 93
Exod 27 236f
Exod 27:9–19 237
Exod 27:10 237ff
Exod 27:15 239
Exod 28:5 259
Exod 29:5 260
Exod 29:38 233
Exod 31:3 95
Exod 33:2 254, 257
Exod 33:8 207
Exod 34:11 255
Exod 35:15 239
Exod 38 237f
Exod 38:10.11.12.14 240
Exod 38:12 239
Exod 38:12.17 240
Exod 38:15 239
Exod 39:3 155f
Exod 39:39 256
Exod 39:40 257

Leviticus

Lev 2:11.16 94
Lev 3:3 94
Lev 4:26 94

Lev 4:31 94
 Lev 7:37 256
 Lev 11:42 92
 Lev 14:6 259
 Lev 16:2 95
 Lev 16:24 258
 Lev 26:1–13 71
 Lev 26:31 71
 Lev 26:33 72
 Lev 26:34 72
 Lev 26:40–46 71
 Lev 26:42–45 72
 Lev 26:44 73

Numbers

Num 4:9 259
 Num 5:23 221
 Num 12:12 94
 Num 13:29 251, 254, 258
 Num 20:8 258
 Num 21:13 220
 Num 23:17 97
 Num 31:22 256
 Num 31:30 256
 Num 34 217, 219, 222
 Num 34:8 220, 221
 Num 34:8.9.11 221
 Num 34:9 221
 Num 34:11 221
 Num 34:11 218ff
 Num 34:11.12 219
 Num 34:12 219

Deuteronomy

Deut 3:16.17 220
 Deut 3:25 257
 Deut 5:10 139
 Deut 7:1 254f
 Deut 10:17 257
 Deut 14:4–5 228
 Deut 20:17 253, 256
 Deut 27:13 257

Deut 29:19 221
 Deut 31:28 258
 Deut 32:14 86f
 Deut 32:43 97
 Deut 33:3 86, 97

Joshua

Josh 2:18 259
 Josh 3 252
 Josh 3:10 251f, 254, 258f
 Josh 9:1 253, 256
 Josh 11:3 255
 Josh 12:8 253, 256
 Josh 13:27 220
 Josh 24:11 255, 260

Judges

Judg 3:5 253, 255
 Judg 3:7 258
 Judg 5:31 207
 Judg 8:4 219
 Judg 9:16 193
 Judg 16:12 93

Samuel

1 Sam 1:9 144, 244
 1 Sam 2:35 92
 1 Sam 14:9 95
 1 Sam 17:18 193
 1 Sam 25:32 93
 1 Sam 25:40 93
 1 Sam 26:20 96
 2 Sam 16:18 209f
 2 Sam 18:13 139
 2 Sam 21:5 220

Kings

1 Kgs 4:21 238
 1 Kgs 6:1 232f
 1 Kgs 7:39 220
 1 Kgs 9:20 254, 256
 1 Kgs 10:19 186

1 Kgs 13:5 94
 1 Kgs 18:15 83, 95
 1 Kgs 18:38 259
 2 Kgs 2:6 219
 2 Kgs 6:4 219
 2 Kgs 9:26 193
 2 Kgs 17:13 139
 2 Kgs 22:12 259
 2 Kgs 24:15 259

Isiah

Isa 1:8 86, 94
 Isa 1:11 86ff, 94
 Isa 1:18 86
 Isa 5:1 92
 Isa 5:14 212
 Isa 5:25 95
 Isa 5:28 95
 Isa 9:6 92
 Isa 13:17 95
 Isa 14:12 88, 97
 Isa 17:3 94
 Isa 23:2 96
 Isa 25:8 221
 Isa 29:22 154
 Isa 30:6 220
 Isa 33:17 153
 Isa 34:6 86f
 Isa 38:3 95
 Isa 38:8 96
 Isa 38:10 193
 Isa 46:7 220
 Isa 46:11 150
 Isa 47:5 96
 Isa 47:13 139
 Isa 49:5 210
 Isa 49:26 134
 Isa 52:2 139
 Isa 60:16 134
 Isa 60:21 150
 Isa 61:10 94
 Isa 66:1–24 135

Isa 66:22 141
 Isa 66:23 135f
 Isa 66:24 135

Jeremiah

Jer 1:10 257
 Jer 3:19 150
 Jer 6:2 96
 Jer 8:1 259
 Jer 13:13 259
 Jer 31:28 260
 Jer 33:28 193
 Jer 44:9 260
 Jer 51:34 150
 Jer 51:35 96

Ezekiel

Ezek 1 133, 136, 153, 162
 Ezek 1:3 141
 Ezek 1:4 182
 Ezek 1:4ff 136
 Ezek 1:5 137, 152
 Ezek 1:5.13–15.19–22 152f
 Ezek 1:6 136
 Ezek 1:8 137f, 150, 160
 Ezek 1:8.11 158
 Ezek 1:9.12.17 153
 Ezek 1:10 143, 155ff, 161f
 Ezek 1:11 143
 Ezek 3:18 152f
 Ezek 3:23 94
 Ezek 10 133, 153
 Ezek 10:4 134
 Ezek 10:11 137, 153
 Ezek 10:14 158f
 Ezek 10:15.17.20 153
 Ezek 10:15.20 153
 Ezek 12:12 219
 Ezek 24:10 260
 Ezek 24:24 141
 Ezek 27:21 87
 Ezek 28:19 92

Ezek 34:4 156
 Ezek 34:16 260
 Ezek 39:18 86
 Ezek 40:49 96
 Ezek 41:19.21 158
 Ezek 44:25 257
 Ezek 46:19 220
 Ezek 47 162
 Ezek 47:13 157
 Ezek 47:15 221
 Ezek 47:18-20 156f

Hosea

Hos 2:7 256
 Hos 2:13 92, 210, 212
 Hos 4:2 260
 Hos 4:5 96
 Hos 5:14 93
 Hos 11:1 182

Joel

Joel 4:21 48

Nahum

Nah 2:14 93
 Nah 2:19 96

Malachi

Mal 1:2-3 186
 Mal 1:3 182, 186
 Mal 2:16 182
 Mal 3:10 72
 Mal 3:24 81, 135

Psalms

Ps 2:9 40
 Ps 4:5 96
 Ps 11:1 151
 Ps 17:4 93
 Ps 17:12 93, 95
 Ps 18 (19) 44f
 Ps 18 (19)-105 (108) 46

Ps 18:11 153
 Ps 18:17 86
 Ps 18/19/20 (19/20/21) 52
 Ps 19:6-7 94
 Ps 21/22 (22/23) 52
 Ps 22:22 86, 97
 Ps 23/24/25 (24/25/26) 52
 Ps 23:5 93
 Ps 26/27/28 (27/28/29) 52
 Ps 26:12 193
 Ps 28:5 93
 Ps 29/30 (30/31) 52
 Ps 31:8 182
 Ps 31/32/33 (32/33/34) 52
 Ps 31:13 94
 Ps 32:11 97
 Ps 34/35 (35/36) 52
 Ps 36 (37) 45, 52
 Ps 36:11 92
 Ps 37/38 (38/39) 52
 Ps 37-40 (38-42) 45
 Ps 37:3 (38:3) 45
 Ps 37:25 193
 Ps 39/40 (40/41) 52
 Ps 41/42/43 (42/43/44) 52
 Ps 42:3 84, 95
 Ps 44/45/46 (45/46/47) 52
 Ps 47/48 (48/49) 52
 Ps 49/50 (50/51) 52
 Ps 51/52/53/54 (52/53/54/55) 53
 Ps 55/56/57 (56/57/58) 53
 Ps 58/59 (59/60) 53
 Ps 60/61/62/63 (61/62/63/64) 53
 Ps 64/65 (65/66) 53
 Ps 66/67 (67/68) 53
 Ps 66:12 93
 Ps 68 (69) 45, 53
 Ps 69 [71:9/18]) 45
 Ps 69/70 (70/71/72) 45, 53
 Ps 69:19 93
 Ps 71/72 (73/74) 53
 Ps 71:7 94

Ps 73/74 (75/76) 53
 Ps 75/76 (77/78) 53
 Ps 76 (78) 53
 Ps 76/77 (79/80) 53
 Ps 78/79/80 (81/82/83) 53
 Ps 78:5 61
 Ps 80:17 95
 Ps 81/82/83 (84/85/86) 53
 Ps 81:2 97
 Ps 84/85 (87/88) 53
 Ps 84:19 193
 Ps 86 (89) 53
 Ps 87/88 (90/91) 53
 Ps 88:16 182
 Ps 89/90/91 (92/93/94) 53
 Ps 91 (94) 45
 Ps 92/93/94/95 (95/96/97/98) 53
 Ps 96/97/98/99 (99/101/102) 53
 Ps 100 (103) 53
 Ps 101/102 (104/105) 53
 Ps 101:5 95
 Ps 102:7 96
 Ps 102:24 151
 Ps 103 (106) 53
 Ps 104 (107) 53
 Ps 105 (108) 53
 Ps 108 (109) 44
 Ps 118:21 86, 97
 Ps 119:70 94
 Ps 119:79 139
 Ps 131:2 193
 Ps 132:2.5 134
 Ps 132:17 82, 93
 Ps 146 68
 Ps 148–149:7 68

Proverbs

Prov 1:27 95
 Prov 15:18 193
 Prov 16:5 95
 Prov 26:2 209f

Prov 29:17 92
 Prov 30:17 92

Job

Job 1:1 193
 Job 1:8 97
 Job 2:6 96
 Job 16:18 96
 Job 19:17 193
 Job 22:29 95
 Job 28:27 210
 Job 30:25 193
 Job 32:18–19 193
 Job 33:17 95

Song of Songs

Cant 4:3 93
 Cant 4:7 48
 Cant 7:9 193
 Cant 7:13 86, 97

Lamentations

Lam 3:26 96
 Lam 4:5 92
 Lam 4:12 74
 Lam 5:22 135

Ecclesiastes

Eccl 12:12–14 80
 Eccl 12:13 87
 Eccl 12:14 135

Daniel

Dan 2:24 139
 Dan 5:19 157
 Dan 12:11–12 77, 91

Ezra

Ezra 4:2 209f
 Ezra 7:7 258
 Ezra 9:1 255, 260

Nehemiah

Neh 9:8 255, 260

Neh 9:32 256

Neh 10:29 260

Chronicles

1 Chr 2:2 256

1 Chr 8:33 260

1 Chr 9:29 257

1 Chr 11:20 210

1 Chr 11:25 96

1 Chr 22:7 150

1 Chr 22:12 92

1 Chr 28:1 255

1 Chr 28:9 84

1 Chr 29:11 257

1 Chr 29:9 95

1 Chr 38:9 85

2 Chr 8:7 254, 257

2 Chr 31:15 257

2 Chr 32:21 151

In der seit 1979 erscheinenden Reihe „Judentum und Umwelt“ werden aktuelle Studien aus den Teilbereichen Geschichte, Kultur, Religion, Literatur, Philosophie und Philologie des Judentums publiziert. Der Schwerpunkt liegt auf dem Judentum der Vormoderne; die Forschungsgegenstände umfassen im Wesentlichen die Zeitbereiche von der Antike bis zur Frühen Neuzeit. Der geographische Raum umspannt den Nahen und Mittleren Osten sowie das Judentum in Europa. Die Herausgeber sind Judaisten mit fachlich unterschiedlichen Schwerpunkten.

JUDENTUM UND UMWELT REALMS OF JUDAISM

- Bd./Vol. 1 Bruno Chiesa: The Emergence of Hebrew Biblical Pointing, The Indirect Sources. 1979.
- Bd./Vol. 2 Helmut Hirsch: Marx und Moses. Karl Marx zur „Judenfrage“ und zu den Juden. 1980.
- Bd./Vol. 3 Annelise Butterweck: Jakobs Ringkampf am Jabbok. Gen. 32,4ff in der jüdischen Tradition bis zum Frühmittelalter. 1981.
- Bd./Vol. 4 Margarete Schlüter: „Deraqôn“ und Götzendienst. 1982.
- Bd./Vol. 5 Hans-Georg von Mutius: Die christlich-jüdische Zwangsdisputation zu Barcelona. 1982.
- Bd./Vol. 6 Karlheinz Müller: Das Judentum in der religionsgeschichtlichen Arbeit am Neuen Testament. Eine kritische Rückschau auf die Entwicklung einer Methodik bis zu den Qumran-funden. 1983.
- Bd./Vol. 7 Hermann Oberparleiter: Martin Buber und die Philosophie. Die Auseinandersetzung Martin Bubers mit der wissenschaftlichen Philosophie. 1983.
- Bd./Vol. 8 Mary Dean-Otting: Heavenly Journeys. A Study of the Motif in Hellenistic Jewish Literature. 1984.
- Bd./Vol. 9 Hannelore Künzl: Islamische Stilelemente im Synagogenbau des 19. und frühen 20. Jahrhunderts. 1984.
- Bd./Vol. 10 Bruno Chiesa / Wilfrid Lockwood: Ya'qub al-Qirqisani on Jewish Sects and Christianity. A translation of Kitab al-anwar, Book I, with two introductory essays. 1984.
- Bd./Vol. 11 Giulio Busi: Horayat ha-qore'. Una grammatica ebraica del secolo XI. 1984.
- Bd./Vol. 12 Wolfgang Bunte: Joost van den Vondel und das Judentum. „Hierusalem Verwoest“ (1620) und seine antiken Quellen. 1984.
- Bd./Vol. 13I Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide rheinischer Rabbinen vor dem ersten Kreuzzug. Quellen über die sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Juden und Christen. 1. Halbband. 1984.
- Bd./Vol. 13II Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide rheinischer Rabbinen vor dem ersten Kreuzzug. Quellen über die sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Juden und Christen. 2. Halbband. 1985.
- Bd./Vol. 14 Mascha Hoff: Johann Kremenezky und die Gründung des KKL. 1986.
- Bd./Vol. 15I Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide Raschis aus Troyes (1040–1105). Quellen über die sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Juden und Christen. 1. Halbband. 1986.
- Bd./Vol. 15II Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide Raschis aus Troyes (1040–1105). Quellen über die sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Juden und Christen. 2. Halbband. 1987.
- Bd./Vol. 16 Talia Thorion-Vardi: Das Kontrastgleichnis in der rabbinischen Literatur. 1986.
- Bd./Vol. 17 Dieter Fettke: Juden und Nichtjuden im 16. und 17. Jahrhundert in Polen. Soziale und ökonomische Beziehungen in Responen polnischer Rabbiner. 1986.
- Bd./Vol. 18 Talia Thorion-Vardi: Ultraposition. Die getrennte Apposition in der alttestamentlichen Prosa. 1987.
- Bd./Vol. 19 Sabine S. Gehlhaar: Prophetie und Gesetz bei Jehudah Hallevi, Maimonides und Spinoza. 1987.

- Bd./Vol. 20 Christoph Dröge: Gianozzo Manetti als Denker und Hebraist. 1988.
- Bd./Vol. 21 Thomas Rahe: Frühzionismus und Judentum. Untersuchung zu Programmatik und historischem Kontext des frühen Zionismus bis 1897. 1988.
- Bd./Vol. 22 Benjamin von Tudela: Buch der Reisen (Sefar ha-Massa'ot), ins Deutsche übertragen von Rolf P. Schmitz. I. - Text. 1988.
- Bd./Vol. 23 Gert Niers: Frauen schreiben im Exil. Zum Werk der nach Amerika emigrierten Lyrikerinnen Margarete Kollisch, Ilse Blumenthal-Weiss, Vera Lachmann. 1988.
- Bd./Vol. 24 Wolfgang Bunte: Juden und Judentum in der mittelniederländischen Literatur (1100–1600). 1989.
- Bd./Vol. 25 Gérard Jobin: Concordance des Particules cooccurrentes de la Bible hébraïque. 1989.
- Bd./Vol. 26 Philippe Cassuto: Qeré-Ketib et listes massorétiques dans le manuscrit B 19a. 1989.
- Bd./Vol. 27 Wolfgang Bunte: Religionsgespräche zwischen Christen und Juden in den Niederlanden (1100–1500). 1990.
- Bd./Vol. 28 Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide jüdischer Gesetzeslehrer aus dem maurischen Cordoba. Quellen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte der jüdischen Minderheit in Spanien und Nordafrika im 10. und 11. Jahrhundert. 1990.
- Bd./Vol. 29 Angelo Vivian (Hrsg.): Biblische und judaistische Studien. Festschrift für Paolo Sacchi. 1990.
- Bd./Vol. 30 Dagmar Börner-Klein: Eine babylonische Auslegung der Ester-Geschichte. Der Midrasch in Megilla 10b-17a. 1991.
- Bd./Vol. 31 Hans-Georg von Mutius: Rechtsentscheide Mordechai Kimchis aus Südfrankreich (13./14. Jahrhundert). Übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 1991.
- Bd./Vol. 32 Bettina Marx: Juden Marokkos und Europas. Das marokkanische Judentum im 19. Jahrhundert und seine Darstellung in der zeitgenössischen Presse in Deutschland, Frankreich und Großbritannien. 1991.
- Bd./Vol. 33 Wolfgang Bunte: Die Zerstörung Jerusalems in der mittelniederländischen Literatur (1100–1600). 1992.
- Bd./Vol. 34 Annette Haller: Das Protokollbuch der jüdischen Gemeinde Trier (1784–1836). Edition der Handschrift und kommentierte Übertragung ins Deutsche. 1992.
- Bd./Vol. 35 Qimhî, Yishâq: Rechtsentscheide Isaak Kimchis aus Südfrankreich. Übers. und erl. von Hans-Georg von Mutius. 1992.
- Bd./Vol. 36 Jacob Neusner: Classical Judaism: Torah, Learning, Virtue. An Anthology of the Mishnah, Talmud, and Midrash. Volume One: Torah. 1993
- Bd./Vol. 37 Jacob Neusner: Classical Judaism: Torah, Learning, Virtue. An Anthology of the Mishnah, Talmud, and Midrash. Volume Two: Learning. 1993.
- Bd./Vol. 38 Jacob Neusner: Classical Judaism: Torah, Learning, Virtue. An Anthology of the Mishnah, Talmud, and Midrash. Volume Three: Virtue. 1993.
- Bd./Vol. 39 Dagmar Börner-Klein: Midrasch Sifre Numeri. Voruntersuchungen zur Redaktionsgeschichte. 1993.
- Bd./Vol. 40 Wolfgang Bunte (Hrsg.): Anonymus, Tractatus adversus Judaeum (1122). 1993.
- Bd./Vol. 41 Jacob Neusner: How Judaism Reads the Torah, I/II. I: How Judaism Reads the Ten Commandments. An Anthology of the Mekhilta Attributed to R. Ishmael. II: "You Shall Love Your Neighbor as Yourself": How Judaism Defines the Covenant to Be a Holy People. An Anthology of Sifra to Leviticus. 1993.

- Bd./Vol. 42 Jacob Neusner: How Judaism Reads the Torah, III/IV. III: Wayward Women in the Wilderness. An Anthology of Sifré to Numbers. IV: "I Deal Death and I Give Life": How Classical Judaism Confronts Holocaust. An Anthology of Sifré to Deuteronomy. 1993.
- Bd./Vol. 43 Clemens Thoma / Günter Stemberger / Johann Maier (Hrsg.): Judentum – Ausblicke und Einsichten. Festgabe für Kurt Schubert zum siebenzigsten Geburtstag. 1993.
- Bd./Vol. 44 Uwe Vetter: Im Dialog mit der Bibel. Grundlinien der Schriftauslegung Martin Bubers. 1993.
- Bd./Vol. 45 Qimhí, Yishâq: Rechtsentscheide Isaak Kimchis aus Südfrankreich. 2. Halbband, übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 1993.
- Bd./Vol. 46 Ulrike Peters: Richard Beer-Hofmann. Zum jüdischen Selbstverständnis im Wiener Judentum um die Jahrhundertwende. Mit einem Vorwort von Sol Liptzin. 1993.
- Bd./Vol. 47 Jacob Neusner: Scripture and Midrash in Judaism. Volume One. 1994.
- Bd./Vol. 48 Jacob Neusner: Scripture and Midrash in Judaism. Volume Two. 1995.
- Bd./Vol. 49 Jacob Neusner: Scripture and Midrash in Judaism. Volume Three. 1995.
- Bd./Vol. 50 Hans-Georg von Mutius: Jüdische Urkundenformulare aus Marseille in Babylonisch-Aramäischer Sprache. Übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 1994.
- Bd./Vol. 51 Jacob Neusner: Die Gestaltwerdung des Judentums. Die jüdische Religion als Antwort auf die kritischen Herausforderungen der ersten sechs Jahrhunderte der christlichen Ära. Aus dem Amerikanischen übertragen von Johann Maier. 1994.
- Bd./Vol. 52 Jacob Neusner: The Talmudic Anthology. Volume One. Torah: Issues of Ethics, 1995.
- Bd./Vol. 53 Jacob Neusner: The Talmudic Anthology. Volume Two. God: Issues of Theology, 1995.
- Bd./Vol. 54 Jacob Neusner: The Talmudic Anthology. Volume Three. Israel: Issues of Public Policy, 1995.
- Bd./Vol. 55 Elisabeth Hollender: Synagogale Hymnen. Qedushta'ot des Simon b. Isaak im Amsterdam Mahsor. 1994.
- Bd./Vol. 56 Carsten Wilke: Jüdisch-christliches Doppelleben im Barock. Zur Biographie des Kaufmanns und Dichters Antonio Enríquez Gómez. 1994.
- Bd./Vol. 57 Natascha Kubisch: Die Synagoge Santa Maria la Blanca in Toledo. Eine Untersuchung zur maurischen Ornamentik. 1995.
- Bd./Vol. 58 Wolfgang Bunte: Rabbinische Traditionen bei Nikolaus von Lyra. Ein Beitrag zur Schriftauslegung des Spätmittelalters. 1994.
- Bd./Vol. 59 Christfried Böttrich: Adam als Mikrokosmos. Eine Untersuchung zum slavischen Henochbuch. 1995.
- Bd./Vol. 60 Rechtsentscheide mittelalterlicher englischer Rabbinen. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 1995.
- Bd./Vol. 61 Jüdische Urkundenformulare aus Barcelona. Übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 1996.
- Bd./Vol. 62 Gerbern S. Oegema: The History of the Shield of David. The Birth of a Symbol. 1996.
- Bd./Vol. 63 Erika Hirsch: Jüdisches Vereinsleben in Hamburg bis zum Ersten Weltkrieg. Jüdisches Selbstverständnis zwischen Antisemitismus und Assimilation. 1996.
- Bd./Vol. 65 Ursula Ragacs: „Mit Zaum und Zügel muß man ihr Ungestüm bändigen“ – Ps 32,9. Ein Beitrag zur christlichen Hebraistik und antijüdischen Polemik im Mittelalter. 1997.
- Bd./Vol. 66 Jane Rusel: Hermann Struck (1876–1944). Das Leben und das graphische Werk eines jüdischen Künstlers. 1997.
- Bd./Vol. 67 Anja Speicher (Hrsg.): Isaak Alexander. Schriften. Ein Beitrag zur Frühaufklärung im deutschen Judentum. 1998.

- Bd./Vol. 68 Susanne Borchers: Jüdisches Frauenleben im Mittelalter. Die Texte des Sefer Chasidim. 1998.
- Bd./Vol. 69 Katrin Kogman-Appel: Die zweite Nürnberger und die Jehuda Haggada. Jüdische Illustratoren zwischen Tradition und Fortschritt. 1999.
- Bd./Vol. 70 Rechtsentscheide Abraham Ben Davids von Posquières. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 2001.
- Bd./Vol. 71 Ursula Ragacs: Die zweite Talmuddisputation von Paris 1269. 2001.
- Bd./Vol. 72 Rivka Ulmer: Turmoil, Trauma and Triumph. The Fettmilch Uprising in Frankfurt am Main (1612–1616) According to *Megillas Vintz*. A Critical Edition of the Yiddish and Hebrew Text Including an English Translation. 2001.
- Bd./Vol. 73 Weitere Rechtsentscheide Abraham Ben Davids von Posquières. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt und erläutert von Hans-Georg von Mutius. 2002.
- Bd./Vol. 74 Abraham ben David Portaleone: Die Heldenschilde. Teil I und II. Vom Hebräischen ins Deutsche übersetzt und kommentiert von Gianfranco Miletto. 2002.
- Bd./Vol. 75 Rechtsentscheide von Moses Nachmanides aus Gerona. Teil 1. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt von Hans-Georg von Mutius. 2003.
- Bd./Vol. 76 Rechtsentscheide von Moses Nachmanides aus Gerona. Teil 2. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt von Hans-Georg von Mutius. 2003.
- Bd./Vol. 77 Rechtsentscheide von Moses Nachmanides aus Gerona. Teil 3. Aus dem Hebräischen und Aramäischen übersetzt von Hans-Georg von Mutius. 2004.
- Bd./Vol. 78 Hans-Georg von Mutius: Die hebräischen Bibelzitate beim englischen Scholastiker Odo. Versuch einer Reevaluation. 2006.
- Bd./Vol. 79 Ute Bohmeier: Exegetische Methodik in Pirke de-Rabbi Elieser, Kapitel 1–24. Nach der Edition Venedig 1544, unter Berücksichtigung der Edition Warschau 1852. 2008.
- Bd./Vol. 80 Hans-Georg von Mutius: Nichtmasoretische Bibelzitate im Midrasch ha-Gadol (13./14. Jahrhundert). 2010.
- Bd./Vol. 81 Rolf P. Schmitz: Jakob ben Reuben: Kriege Gottes. *Milchamot hash-shelem*. 2011.
- Bd./Vol. 82 Ingeborg Lederer-Brüchner: Kommentare zum Buch Rut von Josef Kara. Editionen, Übersetzungen, Interpretationen. Kontextualisierung mittelalterlicher Auslegungsliteratur. 2017.
- Bd./Vol. 83 Lilian Türk: Epikur und die Religion. Über die religiöse Renaissance im jüdischen Anarchismus. 2018.
- Bd./Vol. 84 Amélie Sagasser: Juden und Judentum im Spiegel karolingischer Rechtstexte. 2021.
- Bd./Vol. 85 Hanna Liss (ed.): Philology and Aesthetics. Figurative Masorah in Western European Manuscripts. 2021.